

Opilionieuws

Nieuwsbrief van de werkgroep hooiwagens

EIS-Nederland nummer 9, december 2014

Voorwoord

Het was een erg productief jaar: er zijn twee nieuwe hooiwagensoorten voor Nederland publiek gemaakt, 'half Nederland' is met bodemvallen bemonsterd, de hooiwagentabel is in het Engels vertaald en *Opilio parietinus* is op de nationale televisie verschenen! Het ontbreekt ons echter momenteel aan tijd om zelfs maar onze eigen waarnemingen netjes in het bestand op te nemen, zodat deze nieuwsbrief slechts een beperkte afspiegeling is van de geboekte resultaten. De smoezelige veldboekjes worden komende winter wel weer uit de rugzak opgediept...

Ook verwelkomen we een nieuw werkgroeplid, Roy Morssinkhof, met wie we al kennis hebben gemaakt in het *Astrobus*-artikel (zie Publicaties) en die o.a. meewerkt aan inventarisaties bij Winterswijk. We wensen hem veel plezier met ons geliefde diergroepje.

Afgelopen seizoen was uitzonderlijk: de zachte winter zorgde ervoor dat veel hooiwagens van 2013 nog in de eerste weken (soms maanden!) van 2014 aanwezig waren, zelfs tot in de laatste week van maart, wanneer de nieuwe generatie al weer bijna uit het ei komt. We hopen dat het nieuwe seizoen jullie en ons wederom veel leuke vondsten en verrassingen zal bieden.

Jinze Noordijk & Hay Wijnhoven, 8 december 2014

Het seizoen 2014

JB=Johan Bink, MC=Matthijs Courbois, JD=Jan van Duinen, TH=Theodoor Heijerman, AK=Arp Kruithof, JN=Jinze Noordijk, RM=Roy Morssinkhof, HW=Hay Wijnhoven

1000-soortendag 2014 Dit jaar vond dit evenement van EIS Kenniscentrum Insecten (in samenwerking met Staatsbosbeheer en Waarneming.nl) plaats in Nationaal Park Lauwersmeer. De diversiteit ligt er natuurlijk lager dan in Roerdal (2013) en Meinweg (2012), maar met twaalf hooiwagensoorten was de score toch vrij aardig. [JN]

Platybunus pinetorum Een aantal nieuwe vindplaatsen van deze soort geeft aan dat de 'grote opmars' nog niet is gestopt! John van Roosmalen, Luc Knijnsberg en Arnold Wijker vonden de soort namelijk vrij noordelijk in de Noord-Hollandse duinen, bij Heemskerk en Castricum. Andere nieuwe vindplaatsen kwamen o.a. van Sandra Lamberts in het Elzetterbos (fig. 1), Henk Soepenbergh op de Lemelerberg (OV) en Ruut Aussems bij Eindhoven.

Fig. 1. Juveniel vrouwtje *Platybunus pinetorum*, Elzetterbos, Vaals, 30.iii.2014 (foto: Sandra Lamberts).

Werkgroepexcursies naar de Maasvlakte Op 29 juli [JB, HW] en op 16 september [JB, JD, Peter Wieringa, HW] werden in dit gebied mooie waarnemingen gedaan aan o.a. *Nelima*, *Leiobunum* sp. A en *L. religiosum*. Onze fotografen leverden weer schitterend beeldmateriaal (fig. 2)!

Pyreneeën In september/oktober heb ik meer dan 20 soorten verzameld aan zowel de Franse als de Spaanse kant van de Pyreneeën. Daaronder -en dat is altijd spannend- enkele die voor mij nieuw waren zoals *Trogulus pyrenaicus* **Schönhofer & Martens, 2008**, *Anelasmacephalus pyrenaicus* Martens, 1978, *Centetostoma ventalloi* (Mello-Leitao, 1936), *Nemastomella bacillifera bacillifera* (Simon, 1879). **Het interessantste materiaal is in de collectie van Jochen Martens opgenomen.** Tijdens die vakantie zijn ook *Nelima*'s verzameld: *N. doriae* (Normandië), *N. gothica* (Franse Pyreneeën) en *N. silvatica* (Spaanse Pyreneeën). Die kunnen goed gebruikt worden voor een artikel dat het volgende voorjaar verschijnt. [HW]

Fig. 2. *Leiobunum religiosum*, vrouwtje, Antarcticaweg, Maasvlakte Rotterdam, 16.ix.2014 (foto: Peter Wieringa).

Zuid-Holland In het kader van de te verschijnen verspreidingsatlas worden veel waarnemingen verzameld verspreid over het land. Zuid-Holland is een van de slechtst onderzochte provincies. Dit jaar zijn er daarom drie dagexcursies gehouden, waarbij veel plekken werden aangedaan: Barendrecht, Klein Hitland, Leimuider, Krimpen aan de Lek, het Loetbos, Hoogmade, Woubrugge, Rijnsaterwoude en Nieuwveen. André van Loon, Anne Krediet en Roel van Bezouw inventariseerden mee. Daarnaast vond het jaarlijks EIS-weekend voor werkgroepcoördinatoren plaats op Voorne; van hieruit konden mooi de Maasvlakte, de duinen bij Oostvoorne, de Haringvlietsluizen en enkele plekken in Zeeland worden aangedaan. Dit leverde o.a. de eerste vondst van *Nemastoma bimaculatum* op voor Zuid-Holland. Daarnaast is het opvallend hoe relatief algemeen *Nemastoma dentigerum*, *Leiobunum* sp. A en *Mitostoma chrysomelas* zijn in het westen van ons land. [JN]

Zeeuws-Vlaanderen Op twee dagen is in deze uithoek van ons land geïnventariseerd, bij de plaatsen Zuiddorpe, Clinge en Koewacht. *Nemastoma bimaculatum*, *Mitostoma chrysomelas* en de talrijkheid van een zeer lichte kleurvorm van *Dicranopalpus ramosus* waren hier opvallend. [JN, TH]

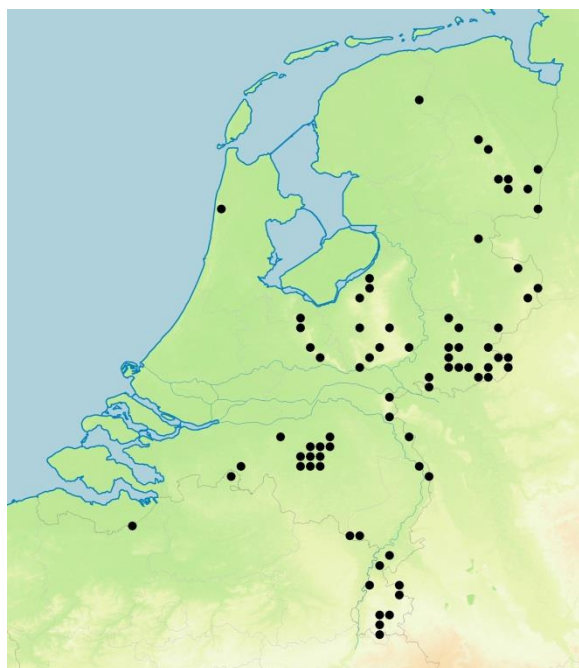

Fig. 3. De 5x5 km-hokken waar in 2014 bodemvalseries hebben ingestaan waaruit hooiwagens worden gedetermineerd. Fig. 4. *Lacinius ephippiatus* is een soort die met bodemvallen het best te inventariseren is, Groote Bosch (Gulpen-Wittem), 6.vii.2014 (foto: Jinze Noordijk)

Bodemvalonderzoek Om zo veel mogelijk records te verzamelen in allerlei regio's zijn er dit najaar op zeer veel plekken in bossen bodemvalseries ingegraven (fig. 3 en 4). In totaal ging het om meer dan 70 series van elk 5 vallen die twee weken tot twee maanden in het veld hebben gestaan. Ook zijn er hooiwagens gesorteerd uit enkele al langer lopende bemonsteringen. Figuur 3 geeft aan waar deze vallen hebben gestaan. Er zijn diverse personen betrokken geweest bij deze bemonstering. De vangsten zijn gesorteerd en verwerkt door TH en JN. Onder aan de Wageningse Berg plaatste MC een serie. Studenten van Helicon Opleidingen in Boxtel plaatsten bodemvallen in vier uurhokken in De Scheeken (tussen Liempde en Best). Anne Krediet plaatste vallen in de Loonse- en Drunense Duinen en RM een serie langs de IJssel bij Dieren. Foppe van der Meer (Landschapsbeheer Friesland) verzorgde een bemonstering met twee series in de Noardlike Fryske Wâlden. De overige locaties zijn door TH, JN, Hans Turin en Harm de Haan bemonsterd. Voor een groot deel moeten de vangsten nog op naam worden gebracht, maar het is nu al duidelijk dat er interessante waarnemingen gedaan zijn. Voor de zeldzamere soorten *Trogulus tricarinatus*, *Anelasma cephalus cambridgei* en *Paranemastoma quadripunctatum* heeft het zelfs nieuwe regio's opgeleverd. In De Scheeken werd o.a. *Trogulus tricarinatus* aangetroffen en bij Dieren werd het voorkomen van o.a. *Trogulus tricarinatus* en *Astrobus laevipes* aangetoond.

***Trogulus* België** Dit jaar is de *Trogulus*-collectie van Luc Vanhercke en die van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in Brussel opnieuw gedetermineerd. [HW]

Overige waarnemingen Ook dit jaar werden weer veel waarnemingen ingevoerd op Waarneming.nl. Forumvragen en/of validaties op deze site worden voornamelijk door AK, JB en HW geregeld. Vincent Kalkman, Peter Boer, Sander Pruiksma, Erik van der Spek, Hans Jonkman, Kees Margry, Sandra Lamberts, Roel van Bezouw en Gert-Jan van Duinen leverden sets van monsters of foto's aan waarvan de soorten alle opgenomen konden worden in het bestand. Het plaatselijke krantje *Telstar* in Pijnacker plaatste een aardig artikeltje van Caroline Elfferich over een vondst van onze meest mediagenieke hooiwagen, *Leiobunum* sp. A (Fig. 5).

Fig. 5. Artikel (uitsnede) in huis-aan-huisblad Telstar door Caroline Elfferich.

Vertaling ET Op verzoek van leden van de Harvestmen Recording Scheme (HRS) uit het Verenigd Koninkrijk werd gezocht naar mogelijkheden om de Entomologische Tabel voor hooiwagens te vertalen, zodat zij de sleutel beter konden gebruiken. Mike Davidson heeft hiervoor toen kleine subsidies weten aan te vragen bij de British Arachnological Society (BAS) en het Open Air Laboratories (OPAL). Samen met Peter Nicholson van de HRS is de tekst van het boekje vertaald. De vertaalde teksten, die als pdf verschijnen, kunnen nu naast de (figuren van de) Nederlandse tabel worden gelegd waardoor die voor een groter (Europees) publiek toegankelijk is. [HW, JN]

Muurhooiwagen op tv Een primeur: een hooiwagensoort op de nationale tv! Vara's Vroege Vogels zond op 11 november een item uit over *Opilio parietinus* op een van zijn laatste vindplekken (fig. 6 en 7). Het verhaal van deze voorheen algemene soort die verdrongen wordt door *Opilio canestrinii* werd mooi in beeld gebracht. Het item is te zien op de website van Vroege Vogels door te zoeken op de term 'muurhooiwagen'. [JN]

Fig. 6. Vroege Vogels-presentatrice Janine Abbring wijst een van de laatste exemplaren van *Opilio parietinus* in Nederland aan. Fig. 7. Mannetje *Opilio parietinus*, Eys (Gulpen-Wittem), 6.ix.2012 (foto's Jinze Noordijk).

Plannen, doelen voor 2015

- Twee werkgroepexcursies.
- Artikelen over het genus *Nelima* in Nederland en over enkele niet-inlandse soorten.

Nieuwe publicaties

- Noordijk, J. & J. Bink, 2014. *Leiobunum religiosum* (Opiliones: Sclerosomatidae), een nieuwe hooiwagensoort voor de Nederlandse fauna. – Entomologische Berichten 74: 138-142.
- Noordijk, J., J. Bink & H. Wijnhoven, 2014. Uitbreiding van de hooiwagen *Astrobonus laevipes* (Opiliones). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 42: 11-17.
- Noordijk, J., 2014. Laatste populaties van de hooiwagen *Opilio parietinus* (Opiliones: Phalangiidae) in Nederland. – Entomologische Berichten 74: 21-27
- Turin, H., J. Noordijk, F. van der Meer & P. Boer, 2014. Hooiwagens, loopkevers en mieren in houtwallen in de Noardlike Fryske Wâlden. – Entomologische Berichten 74: 219-229.

- Vierbergen, B. & H. Wijnhoven, 2014. Hoe komt de reuzenhooiwagen in Noordwest-Europa? – Kijk op Exoten 7: 2-3.
- Wijnhoven, H., J. Noordijk & Th. Heijerman, 2014. Het hooiwagengenus *Trogulus* in Nederland (Opiliones: Trogulidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 42: 1-9.

Colofon

Opilionieuws is nieuwsbrief en contactorgaan van de hooiwagenwerkgroep van de stichting European Invertebrate Survey (EIS) - Nederland. Het verschijnt minstens een keer per jaar. Bijdragen zijn welkom. De nieuwsbrief wordt ook geplaatst op de website van de werkgroep: <http://www.eis-nederland.nl/hooiwagens.html>.

Opilionieuws is samengesteld uit de woorden *Opilio* en *nieuws*. *Opilio* is een hooiwagengenus dat in ons land met drie soorten vertegenwoordigd is. We komen het woord ook als soortnaam tegen bij *Phalangium opilio*. De onderstrepingen vormen samen het woord *Opiliones*: de orde hooiwagens.

Gelieve als volgt te citeren: Noordijk, J. & H. Wijnhoven, 2014. Opilionieuws 9. – Nieuwsbrief SPINED 34: 36-40.

De werkgroep

Coördinator en correspondentie:

Jinze Noordijk
EIS-Nederland
Postbus 9517
2300 RA Leiden
jinze.noordijk@naturalis.nl

Overige werkgroepleden:

Dick Belgers
Johan Bink
Matthijs Courbois
Jan van Duinen
Theodoor Heijerman
Arp Kruithof
Marije Kuiper
Roy Morssinkhof
Ger Spoek (erelid)
Ruud van der Weele

Samenstelling Opilionieuws:

Jinze Noordijk
Hay Wijnhoven

Summary

Newsletter Opiliones Netherlands 9, 2014

- Some of the inventories of the EIS study group harvestmen in 2014 are listed (fig. 3); these include an extensive pitfall trap inventory in mainly the eastern part of the country resulting in numerous new records.
- The winter of 2013-2014 was exceptionally mild. Many harvestman species from the 2013 generation survived well into the first months of 2014, and *Dicranopalpus ramosus* and *Opilio canestrinii* were observed up until the last week of March, when the next generations were about to hatch!
- The endangered *Opilio parietinus* appeared on national television. In the Netherlands this species has been completely overrun by the new-comer *Opilio canestrinii*, and seems now restricted to a hopelessly small number of nonviable populations. The item can be viewed at: http://vroegevogels.vara.nl/Gemist.972.0.html?&tx_varamedia%5Bmediaid%5D=324280&cHash=0e5be372ecf83c80d4a999b53eb953de.
- The Dutch harvestman key will soon be available as pdf-file, translated in English (without figures).
- A list of publications (with many pdf-files) can be found on the website of EIS: <http://www.eis-nederland.nl/hooiwagens>.